Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XXXIV.

Anyanyelvoktatásunk 1989 után (I.)

Sütő Andrást hívhatjuk segítségül: „Etnikai létének puszta megmentése végett háromnegyed évszázada [2008-ban immár majdnem száz éve!] vívja küzdelmét Romániában Erdély magyarsága. 1989 véres karácsonyán maga a halál szakadékából szabadult meg, hiszen félig-meddig elnyeletett már, ott fulladozott a kisebbségeket fölzabáló, nagynemzeti-kommunista óriáskígyó torkában... Van-e értelme mostani, új helyzetünkben régi kisebbségi nyomorúságunkkal foglalkozni? A kérdésre az a társadalmi valóság válaszol, amelyben, íme, véres magyarellenes pogromok is lehetségesek. A Ceauşescu-féle diktatúra megdöntése után kialakult új helyzetben nemzetiségi-jogi kérdéseink a régeik maradtak, sőt véres támadások veszedelmeivel is gyarapodtak" (Sütő András, 1993. 125.). A második világháború után, 1989-ig jóformán csak három átmeneti időszak volt, amikor — főleg külpolitikai tényezők hatására — a homogenizálás, az anyanyelvi oktatás teljes felszámolásának folyamata megszakadt: a párizsi béke (1947) megkötése előtt a jó tárgyalási feltételek biztosítása végett szükség volt egy lojális nemzetiségpolitika felmutatására. A második enyhülés az 1956 őszétől 1958 őszéig terjedő korszak, majd a utolsó 1968 és 1971 között. A román kormány és párt sohasem kötelezte el magát egy hosszú távú, stabil, toleráns nemzetiségi politikára. Az átmeneti javulások után újabb és újabb, képtelennél képtelenebb helyzetek, rendelkezések akadályozták meg romániai anyanyelvoktatásunkat, az anyanyelven folyó oktatást. A román nacionalista sajtó valamiféle összeesküvést sejtett az erdélyi magyarság, nemzeti közösségünk gyors és határozott kiállása mögött anyanyelvű iskoláiért — írta Beke György (1993. 85.). „A románság többsége föl sem ocsúdott 1989 decemberének drámájából, amikor a magyarok már meghirdették az önálló magyar iskolák visszaállításának követelését. Honnan ez a tudatosság, amely egyszerre nyilvánult meg a Székelyföldön, Temesvárott és Szatmárnémetiben? Pedig egyszerű a magyarázat: az éhes ember tudja, hogy mit kell tennie, ha végre kenyér kerül a kezébe. Az, persze, már a magyarság hetven esztendős kisebbségi tapasztalatából fakadt, hogy nem akart várni hónapokat, esetleg éveket

a magyar iskolahálózat fokozatos kiépítésére. Itt az alkalom, amely nem tér vis--sza többé! Románia 1989-es változása az erdélyi magyarság életében az anyanyelvű oktatásban hozott legnagyobb eredményeket. Noha még roppant sok a sérelem, a félmegoldás, és fölrémlik megint a magyar oktatás fondorlatos elsorvasztásának rémképe is. Egységes akaratba forrt össze Erdély magyar népe, de a cél különböző vidékeken, s más-más politikai, etnikai viszonyok folytán eltérő módon valósult meg, vagy néhol drámai vereséget szenvedett. Három képletet állíthatnék föl az 1990 tavaszán lefolyt erdélyi iskolaháború nyomán.

Egyiket „enyedi képletnek" nevezném. Meglepőnek tűnhetik, hogy éppen Alsó-Fehér megyében, amelynek lakói javarészt mócok, s ahol 1849. január 8-án Avram Iancu emberei porig égették Nagyenyed városát, benne az ősi kollégiumot, most a legnagyobb türelmet észlelni a magyar iskolák iránt. Önálló magyar iskola lett a Bethlen Gábor Líceum, vele együtt négy általános iskola, köztük a színmagyar Lapád és Bece tanintézetei. Ezeken kívül hét vegyes iskolában működik magyar tagozat. Iskola indulhat a megye minden olyan helységében, ahol legalább öt magyar gyermek szülei igénylik ezt. A Bethlen Líceumban újra megindult a tanítóképző és óvónőképző, amelyek a múlt század közepe óta neveltek pedagógusokat az oktatásnak, de néhány évvel ezelőtt a diktatúra beszüntette. Jól megfontolt taktika volt ez: minél kevesebb tanítóképzőst vettek fel, hogy a pedagógushiány miatt alakíthassák át a magyar iskolákat. Míg 1947-ben 15 magyar képző volt Erdélyben, a Ceaușescu-korszak utolsó éveiben csak Székelyudvarhelyen és Nagyváradon képeztek tanítókat, egy-egy osztályban.

Ha Alsó-Fehér megye a mérsékelt sikere megyéje, Marosvásárhely a drámai vereség színhelye. Mérsékelt sikert mondok, mert a Nagyenyeddel szomszédos Csombordon — ahol hajdanában református gazdasági iskola működött, s ahol 1983-ban szüntették meg teljesen a magyar oktatást — nem sikerült újraszervezni a tagozatot. A Vatra Românească, a „vátrás" román tanárok hallani sem akartak magyar oktatásról, Marosvásárhelyen pedig véres összetűzésekbe „irányították" az önálló magyar iskolákat követelő tömegmozgalmat, 1990. március 19-én behozták Marosvásárhelyre a leitatott, dorongos libánfalvi és hodáki román legényeket, akik mindenképpen „Bolyai urat" akarták megtalálni és lehetőleg agyonverni. A hajdani református kollégium, Koós Ferenc egykori iskolája ugyanis Bolyai Farkasnak, a schola hajdani tanárának a nevét hordja a homlokán. A Vatra azt akarta megakadályozni, hogy a négyszáz éves magyar iskola ismét önállóvá váljék. És sikerült is megakadályoznia. Egész Maros megyében csupán 29 önálló magyar általános iskola volt az 1990/91-es tanévben a 97 közül, csak azokban a helységekben, ahol egy román sem él, tehát nem volt kinek román iskolát nyitni.

Harmadik „képletet" a Székelyföld háromszéki, csíki és udvarhelyi iskolái jelentik. Mondjuk Sepsiszentgyörgy, ahol a magyarság számbeli túlsúlya nagyobb megrázkódtatás nélkül vívta ki a magyar középiskolák újbóli önállóságát (Beke György, 1993. 85-87.).

Az 1990/91-es tanévben a mennyiségi mutatókból következtethetünk a romániai oktatás, anyanyelvoktatásunk jellegzetességeire. „A magyar nyelvű oktatás aránya az elmúlt iskolai esztendőhöz képest lényegesen javult — állapította meg Murvai László (1996. 78.). Ebben a tanévben 2340 óvodában és iskolában tanítanak teljes egészében (önálló egységek) vagy részlegesen (tagozatok) magyarul. A 2340 tanintézetből: 1094 óvoda, 1100 elemi és általános iskola, 136 líceum, 6 szakmai iskola, 4 posztliceális (érettségi utáni) iskola. Ha az iskolahálózat változásait akarjuk, első helyre mindenképpen a 28 új vagy újraindult önálló középiskolánk kerülne, hiszen a tavaly egyetlen ilyen egységgel sem rendelkeztünk. A diktatúra bukásakor az országban 505 millió gyermek és ifjú járt óvodába, iskolába. Magyarul 232000-en tanultak, vagyis az országos átlag 4,2 %-a. Az elemi és általános iskolás tanulók száma 153000-ről 142000-re esett vissza, vagyis 7,2 %-kal csökkent. Az ok: a 6 éves gyerekeket a szülők nem íratták be az első osztályba, a beiskolázatlan tanulókat sem az iskolák, sem a tanfelügyelőségek nem tagadták le, mint régen, végül, de nem utolsó sorban sok fiatal szülő távozott az országból kisiskolás gyerekével együtt. A magyar tannyelvű oktatásban a középiskolás diákok száma növekedett a legnagyobban. A tavalyi 33555 tanuló helyett az idén 41360-at fogadtak középiskoláink. A magyar nyelvű szakiskolai oktatásban is történt előrelépés, az idei 4123 tanuló a magyar nyelvű szakoktatás perspektíváit jelzi, 501 diák a posztliceális (érettségi utáni) képzésben részesült.

A diákok létszámának növekedése még jobban hangsúlyozza a tanerőhiányt: Az elmúlt tanév 10096 magyarul tanító pedagógusa helyett a mostani tanévben 12729-en oktattak anyanyelven — összesen 2319 óvónő, 3415 tanító és 6995 tanár. A szakképesítés nélküli oktatók arányszáma a magyar tannyelvű iskolákban kb. 20 % (*Közoktatás*, 1990. 6.).

Murvai László kutatásai nyomán más adatok is rendelkezésünkre állnak:

A magyar nyelven tanulók száma 1948/49-ben az országos beiskolázási szám 9,5 százaléka. Az 1989/90-es tanévben ez az arányszám 4,2 %, ami annyit jelent, hogy összesen 358715 magyar ajkú fiatal tanult. Ebből 231893 (64,6%) anyanyelven, 126822 (35,4 %) pedig román nyelvben végezte tanulmányait: óvodában: 58216 magyar tanuló, anyanyelven tanult 44837 (77,0%), az elemi iskolában 92208 magyar tanuló, anyanyelven tanult 74000 (80,2%), az általános iskolában 103945 magyar tanuló, anyanyelven tanult 76379 (76,3%), a középiskolában 81553 magyar tanuló, anyanyelven tanult 33555 (41,1%), a szakiskolában 15702 magyar tanuló, anyanyelven tanult 125 (0,8%).

Murvai László összegező megjegyzése: Az 1989/90-es iskolahálózat majdnem olyan szintű, mint amilyen 1948/49-ben volt. Az önálló magyar nyelvű tanintézetek száma meredeken zuhan. A magyar nyelvű beiskolázás arányszáma az 1948/49-es tanév 9,3 százalékáról 4,2 százalékra esett vissza. A felsőoktatási tanulási lehetőségek drasztikusan csökkentek, közel állnak a teljes felszámoláshoz. A magyar ajkú egyetemisták arányszáma 4 ezrelék, míg az országos átlag 7 ezrelék (Murvai László, 2000. 27-30.). Murvai László kutatásai, gyűjtő-rendszerező

munkája eredményeit felhasználva a romániai iskolahálózat 1989–1999 közötti helyzetét az alábbi táblázat mutatja:

Tanév: 1989–90: országosan összesen: 27283 — 2145 magyar (7,9%); óvoda: összesen 12108 — 929 magyar (7,7%), I-VIII. osztály: összesen 13357 — 1108 magyar (8,3%), IX-XII. osztály: összesen 981 — 107 magyar (10,9%), szak- és posztliceális oktatás: összesen: 837 — 1 magyar (0,1%).

Tanév: 1990–91: országosan összesen: 28119 — 2358 magyar (8,4 %); óvoda: összesen: 12529 — 1094 magyar (8,7%), I-VIII. osztály: összesen 13375 — 1100 magyar (8,2%), IX-XII. osztály összesen: 1198 — 136 magyar (11,4%), szak- és posztliceális oktatás: összesen: 1017 — 28 magyar (2,8%).

Tanév: 1991–92: országosan: összesen: 28752 — 2387 magyar (8,3%), óvoda: összesen: 12595 — 1080 magyar (8,6%), I-VIII. osztály: összesen: 12847 — 1139 magyar (8,2%), IX-XII. osztály: összesen: 1209 — 136 magyar (11,2%), szak- és posztliceális oktatás: összesen: 1101 — 32 magyar (2,9%).

Tanév: 1992–93: országosan: összesen: 28926 — 2355 magyar (8,1%), óvoda: összesen: 12603 — 1070 magyar (8,1%), I-VIII. osztály: összesen: 13779 — 1103 magyar (8,2 %), IX-XII. osztály: összesen: 1238 — 151 magyar (12,2%), szak- és posztliceális oktatás: összesen: 1306 — 31 magyar (2,4%).

Tanév: 1993–94: országosan összesen: 29167 — 2302 magyar (7,9%), óvoda: összesen: 12715 — 1100 magyar (8,7%), I-VIII. osztály összesen: 13799 — 1032 magyar (7,5%), IX-XII. osztály összesen: 1277 — 141 magyar (11,0%), szak- és posztliceális oktatás összesen: 1376 — 29 magyar (2,1%).

Tanév: 1994–95: országosan összesen: 29097 — 2454 magyar (8,4%), óvoda: összesen: 12665 — 1127 magyar (8,9%), I-VIII. osztály összesen: 13799 — 1142 magyar (8,3%), IX-XII. osztály összesen: 1276 — 132 magyar (10,3%), szak- és posztliceális oktatás: összesen: 1357 — 53 magyar (3,9%).

Tanév: 1995–96: országosan összesen: 29270 — 2437 magyar (8,3%), óvoda: összesen: 12772 — 1121 magyar (8,8%), I-VIII. osztály összesen: 13817 — 1142 magyar (8,3%), IX-XII. osztály összesen: 1284 — 128 magyar (10,0%), szak- és posztliceális oktatás összesen: 1397 — 46 magyar (3,3%).

Tanév: 1996–97: országosan összesen: 29543 — 2450 magyar (8,3%), óvoda: összesen: 12951 — 1128 magyar (8,7%), I-VIII. osztály összesen: 13811 — 1148 magyar (8,3%), IX-XII. osztály összesen: 1295 — 130 magyar (10,0%), szak- és posztliceális oktatás összesen: 1486 — 44 magyar (3,0%).

Tanév: 1997–98: országosan összesen: 28809 — 2510 magyar (8,7%), óvoda: összesen: 12368 — 1129 magyar (9,1%), I-VIII. osztály: összesen 13682 — 1172 magyar (8,6%), IX-XII. osztály összesen: 1309 — 129 magyar (9,9%), szak- és posztliceális oktatás összesen: 1450 — 80 magyar (5,5%).

Tanév: 1998–99: országosan összesen: 29298 — 2419 magyar (8,3%), óvoda: összesen: 12760 — 1141 magyar (8,9%), I-VIII. osztály összesen: 13795 — 1090 magyar (7,9%), IX-XII. osztály összesen: 1315 — 128 magyar (9,7%), szak- és posztliceális oktatás összesen: 1428 — 59 magyar (4,1%).